

A KERESZTSÉG MINT A MEGTÉRŐ EMBER HATÁRÁTLÉPŐ RITUÁLÉJA

Tegezes Nóra Valentina

A vallásszociológia egyik roppant érdekes kérdése: mi motiválja az embereket vallási felekezetek mellett való mély elköteleződésre? Miért pont az adott közösséghez tartozásra van igényük? A megtérést vizsgálat tárgyává tenni többek között úgy lehet, ha valamilyen eseményhez kötjük. Ilyen lehet például a zsidóság esetében a betérés, a kereszténység esetében pedig a keresztelés; hiszen a tudatos döntést egy felkészülési időszak, majd egy konkrét beavató szertartás követi. Tanulmányomban a római katolikus felnőtt keresztelési szertartást vizsgálom mint határátlépő rituálét. A szertartás az évszázadok során számos változtatáson ment keresztül. Elemzésemhez elsősorban a római katolikus felnőtt keresztelési liturgia rendkívüli rendjét fogom használni,¹ illetve a keresztelési szertartás egy rendes formáját, a Katolikus Tábori Püspökség által közzétett *Felnőtt-keresztelési szertartásrendet*.²

A megtérés egy nehezen megragadható jelenség, hiszen számos formája létezik, ezért egy interdiszciplináris definíció megalkotásához több tényezőt kell figyelembe venni.

„Nemcsak vallásos megtérések vannak, hanem erkölcsi, esztétikai és szellemi megváltozások is. Az ember lényének megváltozásához különböző utakon juthat el.” olvashatjuk Vető Lajos *Tapasztalati valláslélektan* című könyvében.³

Vizsgálatom szempontjából jelentheti egy vallási meggyőződés vagy épenséggel vallástalanság feladását és egy másik vallás tanításának felvételét, amely együtt járhat a vallásosság személyessé válásával, a személyiség

1 Földváry Miklós István (szerk.) (2010). *Ordo baptismi adultorum*. Hozzáférés: <https://gloria.tv/post/6bnL1ReLMqwmBR7mr3Bb36SWY> 2019. 11. 13.

2 Katolikus Tábori Lelkésztség (2018). *Felnőtt-keresztelés szertartásának rendje*. Hozzáférés: <http://www.ktp.hu/document/felnott-kereszteles-szertartasanak-rendje> 2019. 11. 13.

3 Vető Lajos (1966). *Tapasztalati valláslélektan*. Budapest, Evangélikus Egyetemes Sajtóosztály. 38.

átalakulásával.⁴ A megtérés lehetőséget ad egy vallási közösséghez való csatlakozáshoz is, amihez azonban szükséges, hogy az egyén olyan határátlépő rituálékat végezzen el, amelyek korábbi életéről leválasztják, az új életére felkészítik és a csoport jóváhagyása mellett lehetővé teszik belépését az adott közösségbe.

A határátlépés

Határátlépésnek nevezzük azt az átmenetet, amikor az egyén egy közösségből, életszakaszból, társadalmi helyzetből egy jól elkülöníthető másik státuszba lép.⁵ Mindehhez liminális rítusok kapcsolódnak. Léteznek materiális átmenetekhez kapcsolódó rituálék, amik az egyik területekről a másikkra való áthaladást kísérik. A természetnek is megvannak a maga átmeneti fázisai, melyekhez a kozmikus átmenetekre vonatkozó szertartások kötődnek, például a hónapok vagy évszakok múlásának ünnepei. A határátlépés szempontjából leggyakrabban tárgyalt esetek az egyén állapotváltozásai és ezek társadalmi leképeződése.⁶ Az átmenet előtti és utáni állapotokra jellemző tulajdonságokat a közösség által elfogadott normák alakítják ki; ezek kijelölik a csoport és a külvilágban élők közötti határt, a csoporton belüli státuszkülönbségeket, viszonyítási alapot nyújtanak és identitást hoznak létre. A többség helyeslése és helytelenítése tartja fenn a kialakult normák betartását, illetve a hozzájuk kapcsolódó érzelmeket, például a szabályszegéssel járó büntudatot, szégyent vagy a csoport többi tagjának rosszallását. Azonban nem csak a kilátásba helyezett világi büntetés és az érzelmek olyan tényezők, amelyek a közösség szabályainak betartását befolyásolják, hanem rendkívül hangsúlyosak a természetfelettitől származó következmények. Az adott közösség hite szerint egy nem megfelelően végrehajtott rituálé akár a transzcendens erők haragját vonhatja maga után. Az állapotváltozásokhoz kapcsolódó liminális rítusoknak ideális esetben ellenőrzöten és szabályszerűen kell lezajlania, az átmenet sikeres végrehajtása és az anomáliák elkerülése érdekében. Ellenkező esetben a közösségi

4 Déri Balázs (szerk.) (2013). *Conversio*. Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Vallástudományi Központ. 8.

5 Van Gennep, A. (2007). *Átmeneti rítusok*. Budapest, L'Harmattan Kiadó. 42.

6 Van Gennep (2007) 48.

narratíva által alkotott világkép felborul, rendezett világa rendezetlenné válik, melyet a közösségi mikrokozmosz nem tud értelmezni, az egyén pedig nem kerül át kerül át előző helyzetéből a kívánt új állapotába.

Van Gennep az átmeneti rítusokat három fázisba sorolja.⁷ Az elválasztó avagy preliminális rítusok (*Rites de séparation*) elkülönítik az egyént korábbi életétől, hiszen addig nem érvényesülhet az új állapot, ameddig a réginek hatása van a személyre.

A következő a határhelyzeti, vagyis liminális rítusok (*Rites de marge*) osztálya. A liminális szó a latin *limen*, 'küszöb' jelentésű szóból származik, éppen ezért az ebben a szakaszban lévő személyeket nevezhetjük Victor Turner nyomán *küszöbembereknek*.⁸ Ekkor az egyén egy olyan speciális helyzetben van, hogy már nem tartozik a korábbi állapothoz, de még nem is léphet át az újba, hiszen ehhez szükség lesz a végső fázisra, amelyek az egyesüléssel járó befogadó avagy posztliminális rítusok (*Rites d'agrégation*).

Közösségbe való belépés esetén a beavató rítusok kifejezetten nagy szerepet kapnak.

A keresztelés

Az átmenetnek kiemelkedően fontos jelentősége van a kereszténységben, mely a korábbi életét elhagyó, a keresztség rítusa által megszülető új ember által nyilvánul meg. A katekizmus szerint a keresztség latin terminusa a *baptismus*, a *baptizare* igéből származik, ami 'bemeríteni', 'alámeríteni' jelentéssel bír.⁹

A keresztség legfontosabb funkciója, hogy a „*lelki élet ajtaja és kapu a többi szentségekhez*”, tehát a többi szentség nem felvehető nélküle.¹⁰ A terminológia az alámerüléssel a halál és az új ember születésének szimbolikáját hordoz-

7 Van Gennep (2007) 48.

8 Turner, V. (2002). *A rituális folyamat*. Budapest, Osiris. 108.

9 *A Katolikus Egyház Katekizmusa. A Római Katolikus Egyház tanításainak összefoglalása* (1997). Hozzáférés: <https://archiv.katolikus.hu/kek/kek01210.html#K1214>, 2019. 11. 13. 1214.

10 Katekizmus (1997) 1213.

za.¹¹ A szentség ószövetségi előképeinek felsorolását a keresztelési liturgia is tartalmazza. Ezek a teremtés – amikor nem csak a víz, hanem a lélek is jelen van, utóbbi a keresztény teológia interpretációjában a Szentlélek –, az özönvíz és a Vörös-tenger szétválasztása. Ezenkívül, az Újszövetségben szereplő archetípusának Krisztus keresztsége tekinthető.

A keresztelés szertartása azonban csak az átmenet csúcspontját képező beavatás, amit felkészülés és tanulás előz meg, másnéven a katekumenátus időszaka. Az új életre vonatkozó szabályokat a katekumen a vezető és a közösség segítségével tudja elsajátítani a beavató szentség elérése érdekében. A keresztségben való részesedés kritériuma a szándék kinyilvánítása, a felkészültség és hogy egyházjogilag ne legyen eltiltva az adott személy.¹²

Mivel a szentség eltörölhetetlen nyomot hagy a lelken, így többször nem lehet felvenni. Amennyiben kétséges, hogy korábban részesült-e benne a jelentkező, feltételesen szabad kiszolgáltathatni. Kereszteni engedélyezett püspöknek, papnak, diakónusnak, vagy különleges esetekben bárkinek, de kizárólag olyan személy részére, aki még sosem részesült benne, vagy nem egyértelműen igazolható, hogy korábban már kiszolgáltatták számára ezt a szentséget. A felsorolásban szerepel a „bárki”, mert a katekizmus szerint szükség esetén akár kereszteleetlen személy is kiszolgáltathatja a szentséget, hogy ha benne és a kereszteleendő személyben is megvan az őszinte indíttatás. Ez a helyzet jellemzően életveszélyben lévő emberekre vonatkozik, mivel előfordulhat, hogy nincs több esélyük a keresztségben való részesedésre. Fontos kikötés ebben az esetben, hogy legyen bennük indíttatás arra vonatkozóan, hogy ha megmenekülnek, akkor végigjárják a katekumenátus útját.

Ahogy a Katekizmusban olvashatjuk:

„Az Apostolok korától kezdve kereszténnyé egy fokozatos út és a beavatás által váltak az emberek. Ezt az utat gyorsabban vagy lassabban lehet végigjárni. Néhány lényeges elemet azonban magában foglal: az íghirdetést, az Evangélium megtérésre vonzó

11 Mircea Eliade *Képek és jelképek* című munkájában olvashatjuk: „A keresztvízzel való meghintés és a rituális tisztálkodás a világok vagy az »új ember« születésének szimbolikus ismétlése: azt a célt szolgálja, hogy újra aktualizálódjék a teremtés időtlen pillanata (illud tempus).” Eliade, M. (1997). *Képek és jelképek*. Budapest, Európa Könyvkiadó. 197

12 Erdő Péter (ford.) (1984). *Egyházi Törvénykönyv*. Hozzáférés: http://www.km1945.eoldal.hu/file/639/cic.html#IV_K, 2019. 11. 13. (továbbiakban CIC), 843. kán. -1 §.

*elfogadását, a hitvallást, a keresztséget, a Szentlélek kiáradását és az eucharisztikus közösséghez járulást.*¹³

A VI. századig a katekumenátus akár többéves folyamat is lehetett, azonban amikor nagyobb tömegeket kellett egyszerre megkeresztelni, a felkészülésre vonatkozó előírások lerövidültek. A katekumenátusra vonatkozó jelenlegi előírásokat a II. Vatikáni Zsinat rögzítette; amely folyamat négy fő részből áll: (1) a befogadásból, (2) a kiválasztásból, (3) a beavatás szentségeiből és a (4) misztagógia idejéből.¹⁴ A befogadás kifejezetten a folyamat leválasztó elemeként értelmezhető – az előjelöltségi időszak lezárása – amikor is a leendő katekumen kifejezi szándékát, hogy az Egyház tagja kíván lenni, s ennek érdekében megkezdi hittanulói idejét. A kiválasztás a megtisztulás és megvilágosodás időszaka, melynek során kijelölik azokat a katekumeneket, akik részesülhetnek a beavatás szentségeiben a következő Húsvétkor. Ezt követően a keresztszülők és a kezesek¹⁵ tanúságot tesznek a jelölt alkalmaságáról, illetve megtörténik a névválasztás. Ebben az időszakban kerül sor a skrutínumokra, mely a katekumen hitének megvizsgálását jelenti. A hittanulóknak részt kell venniük a három skrutínumból legalább egyen.

A kiválasztást a beavatás szentségei követik, melyek szertartásának részleteire a szertartáselemzésben kitérek.

A beavatással a kereszténnyé válás folyamata nem zárul le, az utolsó időszak a misztagógia, avagy a hit elmélyítésének ideje, melynek során az Egyház immáron teljes jogú tagjai gyakorolni kezdik hitüket. Abban az esetben, ha a beavatásra Húsvétkor került sor, akkor a misztagógia Pünkösdig tart.

Összefoglalva tehát, a katekumenátust tekinthetjük liminális időszaknak, hiszen a katekumenek ekkor küszöbemberek, akik bővülő ismereteik birtokában különböznek korábbi életükhöz tartozó személyiségüktől, azonban a beavatáson még nem estek át.

13 Katekizmus (1997) 1229.

14 A katekumenátus folyamatát *A Magyar Katolikus Püspöki Kar Előszava a Felnőttek Katekumenátusa szertartáskönyvhöz* c. szöveg alapján mutatom be. (Magyar Katolikus Püspöki Kar (1999). *A Magyar Katolikus Püspöki Kar Előszava a Felnőttek Katekumenátusa szertartáskönyvhöz*. Hozzáférés: http://www.lelkilap.hu/katekum/fk_bev0.html 2019. 11. 13.

15 A kezes a katekumen vallási ismereteinek elmélyítését szolgáló személy, aki segíti a jelöltet a tanulási folyamatban és a közösség életének megismerésében.

A felnőtt-keresztelés szertartásának rendje – elemzés

A kereszteléshez szükséges, hogy a jelentkezőben legyen szándék, rendelkezzen megfelelő tudással, illetve a közösség ismeretével – erre szolgált a beavatást megelőző katekumenátus felkészítő időszaka –, amikre az általam elemzett szertartások szövege gyakran utal.

A határátlépést értelmezhetjük úgy, miszerint a személy egyik valóságát elhagyva belép egy másikba; ennek érdekében korábbi énje meghal és újjászületik a beavatás révén. Ezt tükrözi, hogy a liturgiának számos része hordozza a beavatási rítusokra jellemző jegyeket a kereszténység jelképein keresztül. Ezen – főleg auditív és vizuális – szimbólumok célja megfoghatóvá tenni a résztvevők számára a lezajló átmenetet, ahogy a megtérő átlépi az Egyház közösségébe tartozás küszöbét és annak tagjává válik. A liturgia elemei közé nem csak az előírt szavak és énekek tartoznak, jelentéssel bírnak a színek (különösképpen a fehér és a lila), a gesztusok (mint például a testrészekre rajzolt kereszt, vagy a kézrátétel) és a felhasznált anyagok is (a víz, az olaj, a só, a gyertya és a ruha). Ezeken keresztül az érzéseket felhasználva a közösség is aktív résztvevőjévé válik a transzcendens evilági megnyilvánulásának, más szóval megélik a szent jelenlétét.

A keresztelési liturgiára alapvetően a dialógusos forma jellemző. A pap szerepe a szentség kiszolgáltatásán túl, hogy Isten és ember között közvetítsen, így a neki adott válaszok a felsőbbrendűvel való kommunikációt képviselik. Ezt hivatott megjeleníteni a szertartás kezdetén az, ahogy a pap megszólítja Istent, és segítségül hívja a szertartás sikeres elvégzéséhez. Ahogy a bevezető instrukciót olvashatjuk:

„Először a pap, miután mindazt előkészítette, ami fontosabb, a gyermekszentelésnél is szükséges volt, karingben és stólában, esetleg még lila palástban klerikusaival az oltár lépcsőjéhez járul, és térdet hajtvva szívből Isten elé tárja könnyörgéseit, hogy e nagy szentséget méltóképpen szolgáltatassa ki; majd isteni segítségért esedezve fölkel, keresztet vet.”¹⁶

A szent megszólításával, megidézésével és folyamatos jelenlétével nyer legitimitást a vallási cselekvés. A hagyományos szertartás két részből áll.

16 Földváry Miklós István (2010) 4b.

Az első felében olyan rítusokat végeznek, melyek fokozatosan kivonják a személyt a gonosz hatása alól (erre szolgálnak kifejezetten az exorcista szakaszok, melyek szintén leválasztó rítusnak minősülnek) és felkészítik a szent befogadására. A beavatásra váró személy liminális szerepe egyértelműen megnyilvánul a téren keresztül is mivel a szertartás jelentős része a templom kapujában vagy előcsarnokában történik. Metaforikus érteleme van annak, hogy ameddig a jelölt a megfelelő rítusokban nem részesül, addig nem léphet be az Isten házába.

A liturgia két esetben tesz különbséget a jelöltek között – amennyiben egyszerre többen is keresztelkednek –, méghozzá nemek és vallási értelemben vett előélet alapján. A küszöbön álló férfiaknak a pap bal, a nőknek pedig a jobb oldalán kell elhelyezkedniük.

A rítusok először is a hitvizsgálatokat tartalmazzák, amit a kereszt jelével való megjelölések, a só exorcizmusa, a nagy exorcizmus, az evangélium és a Credo jelképes átadása, illetve az effeta-szertartás követnek. A szertartás része lehet továbbá a keresztvíz megáldása, amennyiben ez korábban nem történt meg.

A bevezető szakasz az előkészületekről szól, a pap a fehér ruha mellett lila palástot vehet fel, mely a bűnbánat liturgikus színe.¹⁷ A klerikusokkal az oltár előtt könyörög és segítségül hívja az Urat, hogy megfelelően végezze feladatát, amit a zoltárok és újabb könyörgés követ, majd kimennek a templom bejáratához. A hit megvallása során a hittanuló hitet kér, ami által örök életet vár. A beavatás egyik feltétele a szeretetparancs követése és a hit, amelynek a Szentháromság elfogadásán és tiszteletén keresztül kell megnyilvánulnia. Hasonlóan a hitvalláshoz, ellent kell mondani a gonosz erőknek is, avagy a liturgia szövege szerint az ördögnek, annak *cselekedeteinek* és *minden pompáinak*. Ezt követően az Apostoli hitvallás alapján a beavatandó kinyilvánítja hitét az Istenben, Jézusban és a Szentlélekben.

A szertartás következő elemeként a pap háromszor a jelölt arcába lehel. Ez az ördögűző szakasz kezdete, mely során felszólítja a tisztátalan lelket a

17 A szentségek befogadását tisztulási, bűnbánati periódus előzi meg, mely gyakran böjttel jár együtt. Az egyházi évben ilyen időszak például a Húsvét előtti nagyböjt – nem véletlen, hogy ehhez kötődik a keresztelés, melyre jellemzően a nagyszombati misén kerül sor –, illetve hasonló az ádvent is, ami Jézus születésére előkészítő periódus. Fontos ünnepeknek az egyházi év során gyakran van szintén lila színben és böjttel tartott vigíliájuk a megelőző napon.

távozásra, hogy helyét a Szentlélekben megnyilvánuló transzcendens erő vehesse át. Ezt követően a pap keresztalakban is a jelölt arcába lehel, a következő szavak kíséretében:

„N., vedd a jó Lelket e lehelet által, és Isten áldását! Békesség veled!”¹⁸

Ezután keresztet rajzol a jelölt homlokára és mellkasára, jelképezve az elméjét és szívét. A liturgia szövege ezen a ponton különbséget tesz a megtérők között vallási értelemben vett előéletük alapján. Az alábbi csoportokat határozza meg:

„[...] (1) aki a pogányság tévelygéséből vagy a bálványimádók közül jött, (2) zsidó avagy a héberek közül érkezett, (3) szaracén, török, perzsa vagy más, a mohamedánok közül megtérő, (4) eretnekek, akiknek, ha keresztelését nem a kellő módon végezték, meg kell keresztelkedniük”.¹⁹

A jelölt egyértelműen kinyilvánítja a korábbi életétől való elszakadását. A szöveg tiltja azt, ami az Egyház szemszögéből elfogadhatatlan; a közösségnek egyértelműen nem lehet a tagja, aki más vallást gyakorol vagy annak tanait követi.

A könyörgésben megjelenik a világi éjszaka motívuma, melyben a keresztelendő személy eddig vakon létezett, ám a szívének szemét megnyitja az Úr, így már felismerheti a Szentháromságban rejlő igazságot és követheti, hogy ne kelljen tovább a sötétségben élnie. A pap újabb keresztet rajzol a jelölt homlokára:

„[...] megjelölöm homlokodat, hogy magadra vedd az Úr keresztjét”²⁰ majd fülére, szemére, orrára, szájára, szívére és vállára, végezetül az egész testére (utóbbinál nem ér hozzá).

18 Földváry Miklós István (2010) 8b.

19 Földváry Miklós István (2010) 9b.

20 Földváry Miklós István (2010) 9b.

A cselekvéssor arra a felkészítésre irányul, hogy a jelölt teljes testével befogadja a szentséget, az érzékszervein keresztül tapasztalja meg a szentet. Fülén keresztül a hallással befogadja a *parancsokat*, a szemével meglátja *Isten fényességét*, az orrával érezheti *Krisztus gyönyörűséges illatát*, szájával kimondja az élet szavait, szívéből hisz Istenben és a vállára tett jel által felveszi Isten szolgálatának igáját.²¹

A könyörgésben a pap ismét szólítja Istent, akitől közvetítőként kéri, hogy az elhangzottakat elfogadja, a felrajzolt keresztek pedig pecsétként védelmezzék a jelöltet.

A só exorcizálásának aktusa a soron következő, mely tartósítószerként az örökélet szimbóluma, illetve a jelölt szájába téve a materiálisan megjelenő só a lelki táplálékot jelképezi. A szertartásrend előír a pogányból vagy bálványimádóból megtért jelöltek esetén még egy könyörgést.

Már a só is az exorcizmus eljárásának része, amit a jelöltek egy háromszor megismételt cselekvéssorral folytatnak. Ismét nemek szerint különválasztják őket, a férfiaknak kell kezdeniük. A Miatyánk elmondását követően a keresztszülő és a pap is keresztet rajzol homlokukra, így a közösségből származó, illetve a felsőbbrendű erőt közvetítő személy is a gesztussal kifejezi az általuk képviseltek támogatását. A pap először Istenhez szól, majd a Sátánhoz. Az imádság elmondásával kezdődő háromszor megismételt rítusban először Isten vezető aspektusa hangsúlyos, aki az ősatyák isteneként kivezette Egyiptomból Izráel fiait és ahogy akkor egy angyalt küldött védelmükre, ahhoz hasonlóan a beavatandó mellé is küldjön egyet, aki vezetni és őrizni fogja. A másodikban az oltalmazó Úrként jelenik meg, aki megadja a hozzáfordulóknak azt, amit kérnek. Végezetül pedig az uralkodó mivolta válik hangsúlyossá. A Sátán háromszor történő megszólításai csak kis mértékben különböznek – szemben az Istenre vonatkozó szakaszokkal –, mind egyikben a szent erőkre való hivatkozás által kényszerítik, hogy távozzon a keresztelendő személytől. A jövőben pedig a kapott pecsétek tartják távol.

A három exorcizáló szövegben különbségek inkább a jelöltre vonatkozó jellemzésben mutatkoznak. Először olyan szolgaként hivatkoznak rá, aki meghívást kapott az Istentől a keresztségre, majd „*aki már a mennyei dolgokat*

21 Földváry Miklós István (2010) 10b.

forgatja magában” és készül az új életre.²² Végül ismét a szentség felvételére vonatkozó meghívás motívuma tér vissza, mely Istentől származik, így ez a világ rendjére vonatkozó döntés, amelyben az egyének döntései Isten akaratát tükrözik, s amivel a gonosz hatalom sem ellenkezhet.

Abban az esetben, ha többen keresztelkednek, akkor amint külön a férfiak és őket követve a nők is elvégezték a szertartást, a pap bevezeti a templomba a jelölteteket. A beavatandó belépve leborul és imádkozik, majd feláll és a pappal közösen elmondja az Apostoli hitvallást és a Miatyánkot. Újabb exorcizáló rítus következik kézrátétel kísértében. A formula kifejezetten kényszerítő és a gonoszság jövőbeli bukását helyezi kilátásba:

„Ne maradjon rejtve előtted, sátán, hogy kínok fenyegetnek téged, hogy gyötrelmek fenyegetnek téged, az ítélet napja, az örök kínszenvedés napja fenyeget téged, a nap, mely miként a tüzes kemence jön majd el, melyen neked és a te összes angyalaidnak örök pusztulásotok készítették! Ezért, kárhozott és elkárhozandó, adj tiszteletet az élő és igaz Istennek, adj tiszteletet Jézus Krisztusnak, az ő fiának, adj tiszteletet a vigasztaló Szentléleknek, kinek nevében és erejével parancsolom neked, bárki is vagy, tisztátalan lélek, hogy menj ki és távozzál Isten e szolgájától.”²³

Ezután következik az effeta szertartás, amelyben a pap megnyálazott ujjával megérinti a jelölt fülét és orrát, az alábbiakat mondva:

„Effeta, azaz nyilatkozzál meg! [...] Gyönyörűséges illatra!” „Te pedig, ördög, menekülj, mert elközelgett az Isten ítélete!”²⁴

Az utolsó exorcizáló szakaszban a jelölt a pap kérdésére megmondja a nevét, majd háromszor ellentmond (ahogy a szertartás kezdetén) a gonosznak. A pap megkeni a hittanulók olajával a mellkasán és a hátán keresztalakban, majd letörli egy szivaccsal az ujjáról és a jelölről is az olajat, miközben háromszor felszólítja a tisztátalan lelket a távozásra. Ehhez a gesztushoz hasonlít, a keresztvízzel való leöntésnél szereplő későbbi utasítás:

²² Földváry Miklós István (2010) 14b.

²³ Földváry Miklós István (2010) 19b.

²⁴ Földváry Miklós István (2010) 19b-20b.

*„Ha a víz, amely a megkeresztelt fejről lefolyik, nem eleve a keresztelőkápolna szakrális-
riumába folyik, tartsanak alá egy tálat, és később oda öntsék ki.”²⁵*

Felfedezhető a szentséget hordozó tárgy iránti tisztelet; illetve az a szent-
re vonatkozó szabályok hangsúlya. Azon túl, hogy az olajnak és a víznek is
szerepe van a rítusban, meg van a saját helyük, így nem lehet őket „elpaza-
rolni”, a profán hulladékhoz hasonlóan kezelni.

Az olajjal való megkenés után a pap leveszi lila stóláját és palástját, és
fehéret vesz fel helyette, ami a bűnöktől való megtisztulást jelképezi. Fontos,
hogy nem a jelölt részéről, hanem a szentet, a transzcendenst közvetítő
személynél történik változás, ami jelzi a szimbolikus cselekedet révén a
rítus sikerességét – tehát a jelölt megtisztulását. A hittanuló ekkor már ké-
szzen áll arra, hogy bevezessék a keresztelőkápolnába. A liturgia szövege itt
megjegyzi, hogy ha nincs előkészítve a keresztvíz, akkor meg kell szentelni
azt. Miután a jelölt megvallotta hitét a Szentháromságban, megkérdezik, mit
kér. A kérdésre adott, kétszeresen megerősített válasza, hogy keresztséget,
így egyértelműen, tanúk előtt nyilvánítja ki a döntését.

A keresztszülők ekkor megérintik a jelöltet, a pap pedig a kút fölé hajolt
keresztelendő fejét a kútból vett vízzel háromszor leönti keresztalakban, mi-
közben a Szentháromság nevében kimondja a keresztelési formulát: „N., én
megkeresztellek Téged az Atyának +, és a Fiúnak +, és a Szentléleknek + nevében.”²⁶
Amennyiben nem egyértelmű, hogy korábban a személy már megkapta a
szentséget, hozzá kell tennie feltételes módon a papnak, hogy „Ha nem vagy
megkeresztelve”.²⁷

A pap jobb kezének hüvelykujjával keresztalakban megkeni krizmával²⁸
a hittanuló fejét. Ez az isteni áldáson túl a kiválasztottságot és felkentséget
jelképezi, mely szimbolika eredete az ószövetségi király- és papfelkenési
motívumra nyúlik vissza. Miután szivaccsal megtörli ujját, a pap egy fehér
vászonkendőt tesz a jelölt fejére és megtörténik a fehér ruha felvétele is. A
következő szimbolikus elem a gyertya vagy mécses átadása, amit utána az

25 Földváry Miklós István (2010) 21b.

26 Földváry Miklós István (2010) 21b.

27 Földváry Miklós István (2010) 21b.

28 A krizma szó a *Khriein* ógörög igéből származik, jelentése szerint: felkenni, megkenni. Ugyan-
ennek az igének egy melléknévi igenevéből származik a Krisztus szó is, ami felkentet jelent.

immáron jelöltből hitújonccá vált személy a szertartás alatt – a bérmálás idejét kivéve – a kezében tart. Amennyiben jelen van a püspök, kiszolgáltatja a bérmálás szentségét, majd részt vehetnek első miséjükön a beavattak és magukhoz vehetik az Oltáriszentséget. A három, olajjal történő megkenésnek különböző funkciói vannak. Az első, a katekumenek olajának a gonosztól megszabadító, s ezáltal a keresztségre felkészítő célja van. A második megkenés „[...] az üdvösség krizmájával az Isten népéhez, Krisztus tagjához való tartozás jele”, végül pedig a bérmálás során használt olaj a *Szentlélek ajándékának jele*.²⁹

Az általam eddig elemzett liturgia a tradicionális, középkori *Ordo Baptismi Adulorum* volt. A következő a Katolikus Tábori Püspökség által közzétett szertartásrend, amit szintén érdemes megvizsgálni, mivel a szentmisével egybekötött keresztelés tartalmazza az Ige-liturgiáját illetve a homíliát, melyek szövegei szintén hasznos támpontot jelentenek a szentség felvételének beavatásként való megértésében. Megfigyelhető, hogy az elemzés tárgyát képező későbbi liturgiaváltozatban lerövidülnek az exorcista szakaszok, illetve bizonyos rítusok (mint például a jelöltre való háromszori lehelés vagy a só szájba vétele) nem szerepelnek. Ennek oka többek közt a II. Vatikáni Zsinat reformja, mely felújította a katekumenátus hagyományát, így számos liturgikus elem a keresztelést megelőző felkészülési időszakra helyeződött át.

A Katolikus Tábori Püspökség keresztelési szertartása az alábbi rendet követi:

Bevezető szertartás

Az Ige liturgiája

Homília

A keresztelendők olajával való megkenés

A keresztség kiszolgáltatása

Ellenemondás a Sátánnak

A hit megvallása

Keresztség-utáni megkenés

29 Gegő István Julianus (2003). *Keresztségünk megünneplése Húsvét misztériumában. A katekumenátus ókori gyakorlatának megújulása a XXI. század fordulóján*. Kézirat. Szeged. 2 Hozzáférés: <http://tar.liturgia.hu/Tanulmanyok/Gego%20Istvan%20Julianus%20-%20Keresztsegunk%20megunneplese%20Husvet%20misztariumaban.pdf> 2019. 11. 13. 25.

A fehér ruha átadása és fölvétele
 Az égő gyertya átadása
 A bérmálás szertartása
 Az Úr imádsága
 Záróáldás.³⁰

A szertartásrend Bevezető részének kezdő mondata a következő:

„Orgonaszó vagy a hívek éneklése közben a pap karingben, fehér stólában és palástban (ministránsok kíséretében) kivonul és köszönti a népet majd a keresztelendőt!”³¹

Egyértelműen kiderül, hogy a résztvevők az alábbiak: az egyházi személyek (tehát a pap és a ministránsok), a közösség (melynek tagjai – valamint a liturgia során a képviselői – a keresztszülők), illetve a keresztelendő személy(ek). Ugyan a liturgiát a pap vezeti, de a szertartás sikerességéhez mindegyik résztvevőre szükség van.

A papi stóla fehér, ami liturgikus színként a tisztaságot, a fényt, feltámadást és a húsvétot jelképezi.

A köszöntés után a keresztelendőt szólítja meg a pap:

„Szent hitünk tanításából már tudod, hogy Isten, a mi mennyei Atyánk, a keresztség által isteni életében részesíti az embert. Gyermekévé fogadja, a Szentlélek templomává és a mennyország örökösévé teszi. Te is azért jöttél el az Isten házába, hogy erre az isteni életre vízből és Szentlélekből újjászülessél és Krisztus titokzatos testének, az Egyháznak tagjává legyél.”³²

Az idézett szakasz utal a keresztelendő felkészülése során megszerzett ismereteire az Egyház tanításairól, illetve nyomatékosítja az újjászületést, mely a víz és a Szentlélek által jön létre. Az újjászületés ebben az esetben a földi életben megvalósuló átmenetre is vonatkozik – egyik része a

30 A továbbiakban a szertartásból idézett szakaszok a Katolikus Tábori Püspökség által közzétett szertartásrendből származnak: Hozzáférés:<http://www.ktp.hu/document/felnott-kereszteles-szertartasanak-rendje> 2019. 11. 13.

31 Gegő István Julianus (2003)

32 Gegő István Julianus (2003)

közösségbe való belépés – illetve a tényleges halál után kilátásba helyezett túlvilági életben való részesedésre.

A következő szimbolikus elem a név. A pap kérdésére a keresztelendő megmondja az általa választott nevet, ezek után egy azonos nevű védőszentet kap. A keresztnév kifejezetten fontos az identitás szempontjából, az új életre születő embert jelképezi, a védőszent pedig a személy oltalmazója-ként transzcendens védelmet biztosít számára.

A liturgia soron következő szakasza szintén a felkészülési időszakra vonatkozó utalásokat tartalmazza:

„Ezt az örök életet és a keresztséget nem kérnéd a mai napon, ha Krisztus Urunkat már nem ismerted volna, és tanítványa nem akartál volna lenni. Már ismerted az ő szavát, elhatároztad, hogy megtartod parancsait, sőt bekapcsolódtál a keresztény testvéri közösségbe és annak imádságába. Mindezt ugye azért tetted, mert keresztény akarsz lenni?”³³

Hangsúlyt kap a preliminális szakasz azon része, amikor a keresztelkedő megkezdte részvételét a közösség életében, azonban még nem teljesértékű tagként. Ezáltal a jelölt nem csak megtapasztalta a beavatás utáni életére vonatkozó szabályokat, hanem a közösség is megismerte a csatlakozni kívánó személyt. A gyülekezetet képviselik a keresztszülők, akik a pap kérdésre kifejezik a közösség nevében, hogy méltónak találják a jelöltet, hogy részesüljön a beavató szentségekben. Ezenkívül kezességet is vállalnak, hogy a továbbiakban is támogatni és segíteni fogják őt.

Az Ige liturgiájában a pap felolvassa János evangéliumából Jézus találkozását Nikodémusszal, akinek kérdésére kinyilatkoztatja: „[...] aki újjá nem születik vízből és Szentlélekből, az nem megy be az Isten országába.”³⁴ Így a vallásalapítótól származó történet igazolja a rítus szükségességét és jogosságát, hiszen tanításának része, így követendő mintát szolgáltat.

A Homília után a hívek könyörögnek a keresztelendő megtisztulása mellett saját hitük megújulásáért is. A rítus így nem csupán egy személyre

33 Gegő István Julianus (2003)

34 Gegő István Julianus (2003)

vonatkozik közvetlenül, hanem egy egész közösséget emlékeztet összetartozásra, erősítve a csoportkohéziót.

„Istenünk, te láthatatlan erőddel a szentségi jelek által csodálatos dolgokat művelsz, s a vízről számos tanítást adtál, hogy előre jelezze a keresztség kegyelmét.

A te Lelked, Istenünk, a vizek fölött lebegett a teremtés kezdetén, hogy a víznek már akkor megszentelő erőt adjon. Az újjászületés módját pedig a vízőzön által mutattad meg, Istenünk, mert egyazon víznek titokzatos ereje vetett véget a bűnnek, és lett az érényes élet kezdete.

Te, Istenünk, száraz lábbal vezetted át a Vörös tengeren Ábrahám fiait, hogy a fáraó rabigájából szabaduló néped a megkereszteltek előképe legyen.

Szent Fiadra pedig, amikor a Jordán vízében megkeresztelkedett, leszállott a Szentlélek ereje, majd, midőn a kereszten függött, a vérrrel együtt oldalából víz fakadt; a föltámadása után pedig tanítványainak parancsba adta: »Menjetek, tanításot minden népet, megkeresztelvén őket az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében!«³⁵

A keresztelés egy „időben és időn kívüli pillanatot”³⁶ hoz létre, amiben megelevenedik a víz keresztény vallásban képviselt szerepe. A víz a megtisztulás univerzális szimbóluma, a kereszténységben igazolást kap az ószövetségi történetek alapján a teremtő és a pusztító aspektus is. Mivel a katekizmus magyarázata szerint a teremtésnél a víz és a Szentlélek volt jelen, így víz a keresztelés során is az újrateremtés szimbolikáját hordozza. A pusztító jelleg a bibliai özönvíz a bűnös emberiség eltörlésén keresztül jelenik meg, ami által létrejön az új kezdet, megszületik egy tiszta állapot, amit az Istennel kötött szövetség koronáz meg. Hasonlóan a keresztelkedő személy is mentesül az ősbűn terhétől és újjászületik, ezáltal alkalmassá válik az Istennel való szövetségre.

35 Gegő István Julianus (2003)

36 Turner, V. (2002) 109.

Az idézett újszövetségi történetben Krisztus keresztsége okán a keresztelés egy olyan egyetemes értékű *hierofánia*³⁷ a kereszténységben belül, amely kijelöli Jézus nyilvános működésének kezdőpontját – s egyúttal a vallási működésének indulását is –, amely így a beavatás archetípusává, példájává válik.

A megtisztulás materiális és spirituális síkon is megjelenik: a vízzel való leöntés jelképezi az eredendő bűntől való megtisztulást, de a rítus elvégzéséhez szükséges, hogy a keresztelkedő maga is aktív cselekvőként egyfajta megtisztulást végezzen, hogy a szentség befogadására készen álljon. Ez lelki értelemben történik, melyet a bűnbánati ima elmondásán keresztül, illetve az exorcizmus által gyakorol. A bűnvallást követi az olajjal való megkenés. Ennek az a szerepe – a felkentségen túl –, hogy Krisztus által védelemben részesüljön a keresztelendő a gonosszal szemben.

A keresztség kiszolgáltatásánál a pap a gyülekezettel együtt kéri Isten jóváhagyását, majd a Szentlelket szólítja, hogy a víz megszentelődjön. A jelölt alkalmasságát azáltal bizonyítja, hogy először kijelenti: ellene mond a bűnnek, a gonoszságnak és a Sátánnak, majd megvallja hitét a Szentháromságban.

A különböző előkészítő és megtisztító elemek elvégzése után következik maga a keresztelés aktusa, ami a háromszori vízzel való leöntést jelenti e szavak kíséretében:

„N. én megkeresztellek téged az Atya + és a Fiú + és a Szentlélek + nevében.”

A felnőtt keresztelkedést követően ma jellemzően a bérmálás következik – különleges eseteket leszámítva, ilyen például az, amikor a püspök nem tud jelen lenni a szertartáson, és másnak sem ad felhatalmazást a rítus elvégzésére. A megkeresztelt fejét ismételten megkenik olajjal, mely az Isten által kiválasztottságot jelképezi a Bibliában.

37 Hierofánia abban az értelemben, ahogy Mircea Eliade használja *Vallástörténeti értekezés* című művében: „*hierofániának tekinthető, amennyiben a szent valamilyen módozata, történelmének valamely momentumuma jelenik meg benne, azaz a szent megszámlálhatatlan létező változatának egy adott tapasztalata.*” Eliade, M. (2014). *Vallástörténeti értekezés*. Budapest, Helikon Kiadó. 31. Azonban nem csak a keresztelés, hanem maga Jézus is tekinthető hierofániának — Julien Ries szerint, *a hierofániák csúcsa* –, mint az Isten megtestesülése. Ries, J. (2003). *A szent antropológiája*. Budapest, Typotex Kiadó. 44.

Jelképes cselekedet a fehér ruha átadása és fölvétele, amely a keresztségben megszületett személy tisztaságát és új identitását fejezi ki. Ebben és az égő gyertya átadásában is a keresztszülő segít, akinek feladata a húst-véti gyertya lángjáról meggyújtani majd a megkeresztelt kezébe adni saját gyertyáját. Így Krisztus azon aspektusát jeleníti meg, amely a világosságot jelenti és kifejezi, hogy az ő követése által lesz az ember a „világosság fia”.³⁸

Amennyiben a bérmálás is része a szertartásnak, akkor ezen a ponton kerül rá sor. A pap/püspök ekkor krizmával keni meg a megkereszteltet, és a bérmálandó fölé emelt kézzel a Szentlélek hét ajándékával megáldja. Ezután a bérmaszülő jobb kezét a bérmálkozó vállára teszi, aki ekkor közli bérmanevét. A keresztségben a víz által tisztul meg és születik újjá a jelölt, a bérmálkozás során magát a személyt tölti el a Szentlélek. A liturgiát az Úr imádságának közös elmondása zárja, majd a Záróáldással fejezi be a pap szertartást.

Összegzés

Jelen tanulmány célja volt bemutatni, hogy a katolikus felnőtt keresztelkedés egy olyan beavató szertartás, amiben egyértelműen megnyilvánulnak a határátlépésre jellemző elemek, melyek segítik az egyént a korábbi életéből való újjászületésre az Egyház teljes jogú tagjaként.

A keresztelés egy átmenetet képez az egyén korábbi életéből a keresztény vallás szerinti életbe. A katekumenátus során a jelölt preliminális fázisban van, amikor ugyan szándékában áll, de korábbi életétől még nem szakadt el teljesen, ezért, illetve az ismeretek és a teljes felkészülés hiányában még a beavatott státuszba sem kerülhet. Az új állapot elérését segítik a különböző rítusok. A beavatás sikeréhez szükséges, hogy a jelöltben erre meglegyen a szándék, a megfelelő tudás birtokában legyen, rituálisan tisztává váljon, illetve a közösség jóváhagyásával is bírjon. A szándék motívuma a hitvallásban nyilvánul meg, az ismeretek a közösen elmondott imádságban, a közösség jóváhagyása pedig a keresztszülő támogatása és a szertartásban résztvevő gyülekezet által valósul meg. A keresztség maga is megtisztító funkcióval bír, azonban a szentség felvételéhez szükséges a rituális tisztaság, melyet a

³⁸ „Valaha sötétség voltatok, most azonban világosság az Úrban. Éljetek úgy, mint a világosság fiai.” Ef 5.8.

liturgia exorcisztikus szakaszai biztosítanak. A megfelelően elvégzett szertartás végül a pap közvetítésével a szentség felvételét és a közösségbe való belépést eredményezi.